

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

ASCENSIÓ A LA PICA DE CERVÍ

(AGOST DE 1903)

En ma darrera excursió per les vessants dels dos Nogueres vaig fixar-me en un cim enasprat que s'alça en la serra de Llebata, al fons de la ribera de Çarroca, entre les valls de Les Iglesies, Erta y Tahull; afluent la primera del Pallaresa mitjansant el Flamicell, y les altres dugues del Ribagorçana.

Uns ne diuen punta de Llebata y pica de Manyanet, per correspondre an aquella serra y a la montanya d'aquest poble, y altres tossal de l'Euga Blanca, per trobar-s'hi una congesta que pochs estius s'arriba a fondre. Més el seu veritable nom es el de Cerví, puix d'aquesta manera l'anomenen els pastors y pràctichs de la comarca.

Sa situació topogràfica es excelent. D'una banda pot contemplar-se'l bell aspecte que ofereix el devassall de serres de l'Alt Pireneu, y, per mitg-jorn y ponent, sa altitud domina bona part de la baixa Catalunya fins més enllà dels plans d'Urgell y terres de Ribagorça.

Una llarga excursió que teniem projectada ab en Juli Soler per aquelles regions tant poch conegudes fou la causa de que'ns decidíssim a pujar al Cerví, encaminant-nos directament a la Pobra de Segur, y desde allí a les cabanes dels pastors de Manyanet, en la vall de Llebata (vuit hores), aon podriem descansar y fer l'endemà la desitjada ascensió.

L'itinerari desde Barcelona a la Pobra'ns es prou conegut: cinch hores de tren fins a Tàrrega y quinze més de diligencia passant per les importants poblacions d'Agramunt, Artesa y Tremp. Total, prop d'un dia, comptant-hi les parades.

DE BARCELONA A LA POBLA DE SEGRU

Havent sortit a mitja tarda del dia 7, es ja ben entrada la matinalada quan arribem a Artesa de Segre, y comença a clarejar al trobar-nos en l'arrasat bosch de Comiols, un xich més amunt de Montargull. El carruatge va remontant a playeret les inacabables giragonces que fa la carretera pera guanyar la serra.

Prop de les cases de Folquer, y al peu mateix de la carretera, hi ha l'hostal. D'allí arrenca un corriol que va dreturer a la collada: es l'antich camí ral, que molts passatgers segueixen pera estirar les cames, enrampades per tantes hores d'anar encaixonat, y que jo recomano molt especialment als excursionistes, perquè tindran ocasió d'admirar extensos y variats panorames. Dóna bo de fer-lo a peu aquell troç de camí, sobre tot si un té la sort d'ensopegar-s'hi a l'eixida de sol d'un dia serè.

Del costat que hem vingut, enllà, s'aboca a la vall del Segre l'esbarrancada comarca del Riaup, veyent-se en primer lloch l'isolat turó de Montmagastre, ab les despulles d'antigues fortificacions que coronen el seu front.

Al fons de tot, per sobre de les esborrades serres que s'alcen en el bell cor de Catalunya, surant entre boyres y núvols de carmí, apareix l'històrich Montserrat com un símbol, barreja de records y d'esperances.

Acabem d'arribar al cap de la serra de Comiols y, deixant apart els extensos y uniformes plans d'Urgell, que's desenrotllen a mitg-jorn, fixem-nos en l'incomparable cop de vista que's descobreix desde la vessant del Pallaresa.

Tenim als nostres peus l'ampla Conca de Tremp, resseguida d'accidentades y rocoses montanyes, enllaçant-se les unes ab les altres com si estessin a punt de ballar la sardana al voltant dels innombrables pobles que fan niu en sa clotada. Les serres de Santa Engracia, Orcau y Sant Corneli, al N., la separen de la comarca de la Pobla, més comunment coneguda per *Conca de Dalt*. Té a solixent les d'Abella, Benavent, Biscarri y la de Comiols, que ve soldada ab el Montsech, límit S. de dita encontrada entre Meyà y vall d'Ager. A l'O. la serra de Montllobà y Serra Mitjana formen la divisoria entre'ls dos Nogueres. Al darrer terme, el Cerví y el Montseny de Capdella apareixen com l'avançada de la llarga cadena pirenenca que's va perdent en el llunyà horitzó, sobressortint per damunt dels pichs més alts les nevades arestes del Posets y Malehida.

Els sobtats revolts de les vessants de Bonrepòs no paren fins a Sant Salvador de Toló, continuant la carretera entre monòtones vinyes cap a Vilamitjana y Tremp, després d'haver atravesat el Noguera per un bonich pont de pedra de cinch arcades. Tot venint, ens han quedat a mà dreta, en la *Conca de Dellà*, la romana Isona; Covet, ab sa interessantíssima iglesia, els castells de Llordà y Orcau, y les importants viles de Conques, Figuerola y Suterranya, la terra clàssica del bon vi. A l'altra banda de riu, Guardia, l'històrich cenobi y castell de Mur, y l'ensorrat Puigcerçós, quals modernes cases, fetes ab diners de Barcelona, se veuen blanquejar no lluny de Palau.

Es xocant lo que passa ab aquesta carretera. Lo més natural era desde la serra desviar-la cap a Isona, Conques y Figuerola, perquè hauria afavorit els pobles d'aquell costat de la Conca, en lloch de dirigir-la per Sant Salvador, que may deixarà d'esser un recó desert. Ademés, la poca consistencia del terrer que atravesa fa difícil sa conservació per les continues esllavissades. A la vora mateix de l'esmentat poble n'hi ha un troç que l'han d'aguantar ab travesses de fusta, esperant que un dia, tal vegada no gaire llunyà, se'n baixi tot plegat rostos avall. Emperò males llengües asseguruen que Tremp influí pera que quedés isolada aquella part de Conca ab l'intent de centralisar en la capital la vida de tota la comarca.

Molt s'ha treballat en els darrers anys pera veure de conseguir un nou ramal de carretera que embranqui ab l'antigament construïda; però'm sembla que l'èxit no coronaràls generosos esforços d'Isona y demés pobles dels encontorns.

Una altra nota molt curiosa de la desgabellada administració espanyola'ns ofereix el pont dels Set Ulls, que's troba anant de Sant Salvador a Vilamitjana. Era de nova construcció, y, malgrat això, va bastar una forta torrentada pera capgirar-lo; y allí jau fa més d'una dotzena d'anys, sense que ningú se n'apiadi. Ara'ls caruatges han de passar a gual el riu Gabet, y els viatgers, si no volen pendre un remull, no's poden moure del cotxe, ab el consegüent perill de volcar.

Aqueixa pèssima carretera, única via de comunicació ab que compta aquell desgraciât país, es la que ha d'entrar a França per la vall d'Aran; més, al pas que porta, la present generació no la veurà pas acabada. De Tremp a Sort hi han 41 kilòmetres, fa més de vinticinç anys que s'hi treballa, y encara no s'han començat els fonaments del pont de la Pobla, ni s'ha enllestit la travessia de

Gerri. Si'ls diputats que venen representant els dos districtes se cuidessin una mica més del bé comú y un xich menys dels seus particulars negocis, pot-ser se'n treuria més bon partit.

Tremp es una bonica població, situada en el centre de la conca y a la dreta del Noguera Pallaresa, a 459 metres d'altura. S'ha modernisat bastant, més encara li dóna força caràcter el seu aspecte interior, unes quantes torres que defensaven els portals, una creu gòtica en mig de la plaça, el pont de Sant Jaume, que, salvant un barranch, posava en comunicació aquell convent ab la vila, y en l'iglesia parroquial, antigament colegiata, s'hi observen alguns detalls romànichs, entre'ls quals ha de fer-se particular esment dels capitells que serveixen de pica d'aigua beneita.

Hi aflueixen a Tremp els camins d'Areny y Graus, el d'Organyà que ve de la Seu, y el que puja de Balaguer per la vall d'Ager. Aquest darrer ha de convertir-se en carretera, de la qual tant sols n'hi ha un troç d'explanada a l'indret de Palau.

Un quart enllà's passa per dessota Talarn, quedant el poble dalt d'una rogenca penya. Es un dels més importants de la Conca. Havia estat vila fortificada, conservant-se encara despulles del castell y torres exteriors. En el seu recinte hi tenia la casa senyorial el Baró d'Eroles, cèlebre capdill de la guerra de l'independencia y més tard capitost dels realistes de Catalunya. Per aquest motiu, durant el període constitucional dels anys 20 al 23 del passat segle, varen cremar-li la casa. Al reconstruir-la, ab el triomf de l'antich règimen, com volent significar la fermesa ab que havia defensat els seus ideals, feu gravar sota de l'escut la següent inscripció, que encara avuy dia's llegeix: *Perseguidos, mas no vencidos*.

Quant la divisió de Catalunya en corregiments, el de Talarn comprenia'l territori de l'antiga sots-vegueria de Pallars, o sia'ls actuals partits judicials de Tremp y Sort. No sé lo que hi pot haver de veritat, emperò diuen si Felip V li féu tal distinció per haver-li sigut adicta la vila, y que'ls demás pobles, veyent en això un acte de desllealtat y traició a la patria, desde allavors anomenen als seus vehins, en tò de befa y escarni, *gabaxos de Talarn*.

La carretera voreja a gran alçada la ribera dreta del Noguera, resseguint les estribacions de la serra de Santa Engracia per sobre l'estret de Susterris, enfront del puig rocós de Galliner, y entra a la Conca de Dalt, essent Salàs la primera població que's troba.

Els que vulguin visitar una vila en plena Edat Mitjana, ab ses torres y portals, estrets carrers, cases ennegrides pel temps, porxos desnivellats y menjats escuts nobiliaris, a Salàs hi trobaràn un

acabat model. Extramurs, en el lloch del cementiri, s'hi veuen els tres absis circulars corresponents a la romànica iglesia de Sant Pere.

Es poble eminentment agrícola, y el seu terme es un dels més rics de la comarca.

Després de Salàs, a la poca estona d'haver atravesat per bonich pont el torrent del Solà, se deixa a mà esquerra Sant Joan de Vinyafrescal, del terme de la Pobla, qual vila's destaca al fons en mig d'esplèndida vegetació, enquadrada per revingudes montanyes.

A l'altre costat de riu s'oviren successivament els petits pobles de Montesquiú, Puy de l'Anyell, Aramunt, Pessonada, Sant Martí de Canals, Claverol y Ortoneda, al peu de la serra de Boumort, quals estribacions de conglomerades y calices penyes baixen a formar l'estret de Collegats entre Gerri y la Pobla.

Res diré de la Pobla y encontorns, per haver-men ocupat en anteriors treballs. Situada en l'aiguabarreig del Flamicell ab el Noguera, ve a esser la capital de la montanya pallaresa y centre important d'atractívoles excursions. Altitud, 540 metres.

DE LA POBLA DE SEGUR A LLEBATA. — RIBERA DE ÇARROCA

Dia 9. — De bon matí abandonem la Pobla, emprenent la marxa Flamicell amunt. Ens acompanya en Ramon Fondevila, home molt pràctich del país, qui, per haver sigut corneta d'ordres durant la guerra de Cuba, ara li ha quedat de renom. Avuy tot-hom coneix «Lo Corneta», y els que utilisen els seus serveys no'n queden pas descontents.

A l'acabar-se sota les cingleres de Sant Aventí la ben conreuada campinya que fertilisa'l Flamicell, una destartalada palanca'ns porta a la ribera dreta prop d'Erinyà, darrer poble de la Conca. Prop d'allí les montanyes d'una y altra banda de riu s'atansen com si volguessin tancar-li la sortida; més ell, rosegant continuament la dura roca, ha lograt obrir-se pas a través del Congost, límit natural entre dugues comarques ben distintes. A la part de dessà encara's veuen vinyats y oliverars. Un pich atravesat l'estret, comença la regió dels prats y entrem en plena montanya: la Montanya xica, com l'anomenen, pera diferenciar-la de la que correspon a la del Noguera.

Les penyes, trencades de tant en tant per pregones torrenteres, s'alcen a considerable altura, mostrant ses cantelludes arestes despullades de vegetació. La naturalesa's mostra aquí aspra y selvatge,

més ben prompte reapareix la nota idíllica al descobrir-se Lluçà, Reguart, Puigcerver y Senterada, entre verdosos prats y frondoses arbredes eternalment acaronades per l'oreig que'l Pirineu els envia.

A Senterada (755 metres d'altitut) embranca la ribera de Çarroca, que ja no abandonarem fins al seu origen. Al fons del riberal s'oviren les montanyes de Manyanet, ab l'enlairada punta del Cerví.

PONT DE ÇARROCA

Al cap-d'amunt del Flamicell, que deixem a la dreta, el Montseny de Capdella aixeca sa cresta alterosa, festejada pels primers raigs del sol naixent.

Continuant per l'esmentada ribera de Çarroca, cada revolt de camí constitueix una sorpresa. La nota montanyenca domina per tot: rústica, senzilla, emperò corprenedora.

Nahens se veu mig amagat dalt d'un escrostonat tossal sobre estret barranch. Més enllà desaigua'l que baixa per Cadolla y Pinyana, de l'extrem oriental de la Bedoga d'Adons.

Damunt de la borda del Notari, a l'altre costat de pont, hi brolla, sota molçosa roca, una font molt regalada.

El camí, pujant sempre, segueix ombrejat per pollancre i rouredes fins a Çarroca de Bellera, qual riu a través del peu del molí per un bonich pont de tosca estrebat en la penya viva. D'aquí en amunt l'anomenen indistintament riu de les Iglesies, de Manyanet o de Lleбата.

No'n servo gaire bon record d'aquest viarany: l'animal que muntava, a punt d'estimbar-se, em feu rodolar entre esbarzers, ocasionant-me un regular espant, del que va costar-me bona estona de refer-me.

El nom de Çarroca ja indica sa situació. Una gran roca espadada a la ribera esquerra li serveix de peana. Abans s'hi alçava'l castell dels Belleres, quals despulles han anat desapareixent. Es el poble més important de la rodalia, y això que no més té una cinquantena de cases (1.005 m. d'alt.). Dista quatre hores de la Pobla y sis del Pont de Suert, passant per Perves y Viu de Lleбата.

La ribera s'extreny a l'indret de Xerallo, aplech de cinch o sis cases a un quart de Çarroca, y torna a obrir-se així que's descobreix la vall de Les Iglesies, dominada pels enlairats cims del Cerví y Punta de Llena.

En aquell engorjat s'hi observa un fenòmen geològic bastant curiós. De dalt a baix, y a abdues vessants, fortament inclinades, hi ressurten groixudes llosanques d'arenisca, junyides un dia de banda a banda de riu a tall de resclosa gegantesca, que l'acció erosiva de les aigües s'ha anat menjant ab el transcurs del temps, enfondint més y més el seu llit. Al desaparèixer les roques y terres de menor consistència que les cobrien, aquelles han quedat al descobert, isolades a cada costat de riu com enormes panys de paret d'antiga construcció a punt d'enderrocar-se.

Les Iglesies es un poblet d'unes vinticinch cases pertanyent al municipi de Çarroca. S'aixeca a 1.050 metres a mà dreta de la ribera, prop del torrent que baixa de Benés. A l'altre costat mateix, sota de Buyra, s'ajunta la ribereta, que naix en les montanyes d'Abellanos.

Així com en el Flamicell, en la vehina regió de Capdella, hi campeja'l granet, aquí hi domina l'esfullada llicorella.

De Les Iglesies se desvia'l camí que, per coll de Sas, vall d'Erta y cap del port, va dret a Tahull, en la vall de Bohí, en cinch o sis hores. Si'l port d'Erta no fos de tant mal passar pera les cavalleries, se podria recomanar als que volguessin anar en una jornada desde

la Pobla a Caldes, sense haver de donar la volta pel Pont de Suert.

Desde Les Iglesias el camí ribereja cosa de deu minuts y enfila tot seguit un coster recobert d'espessa brolla al damunt d'estret engorjat per on s'esmuny el riu, amagat entre salzers y bedolls.

MANYANET

Després d'una hora de pujada, deixant enrera les cases de Mesull, passant en mig de prats y conreus, s'arriba a Manyanet (1.520 m. d'alt.), petit poble curiosament esgraonat en un repeu de la serra de Llebata, presidint un dilatat panorama d'enèrgica entonació y variats termes, tancat al cap-d'avall per la llunyana silueta del Montsech.

No hi haurà gayres pobles a Catalunya que puguin gaudir-se d'una situació tant alterosa y desembraçada com Manyanet; emperò encara seràn més pochels els que tinguin uns camins tant desesperats pera comunicar-se ab els seus convehins. El que seguim no té més que uns 3 pams d'ample, y pot-ser passa de 100 metres el ribast que s'obre al seu costat.

Al cayent de la tarda emprenem el viarany de Lleбата, vorejant sempre'ls contraforts del Cerví entre esgarrifoses timberes. Les esllavissades han deixat tant mal parat el camí, que'ns obliguen a abandonar les cavalleries y continuem a peu fins a les cabanes.

A mida que'ns enlairem, la vegetació arborescent acaba; el riu, enfondit als nostres peus, se recargola, se rebat escumós de penya en penya, y lluita desesperat contra tota mena d'obstacles que s'oposen al seu pas, fins que, vencedor, el veyem allunyar-se y desaparèixer per l'ensotada vall de Les Iglèsies.

Com un cos descarnat deixa al descobert sa ossamenta, les enherbades montanyes, de dalt a baix, esgarrapades per les allaus, mostren sa rocosa carcanada de relleus accentuats y vigoroses linies, a poch a poch esborrades per l'esmortuida claror del cap-vespre.

Les baixes serres queden del tot esfumades.

Tant bon punt hem remontat les marrades de la Guardiola, entrem en la vall de Lleбата, verda y joliva, poblada de pastors a l'estiu y a l'hivern convertida en immensa gelera, com ho devia haver sigut en èpoques remotes. Per cimes y fondals hi blanquegen encara llargues congestes. Les aplebades serres que l'enronden se despleguen en forma de cercle al voltant del riu al que serveixen de breçol, no deixant-li altra sortida a mitg-jorn que l'estret pas obert entre'l Cerví y Punta de Llèna, per on se llença esvalotat buscant nous horitzons ont explayar-se.

Per quatre colls principals aboquen altres tants camins, a més del recorregut, en aquella delitosa comarcada. A l'E., entre'ls pichs de Llèna (2.693 m. alt.) y Filià (2.769 m. alt.), el port que comunica ab el valliu de Filià y Capdella; al NE., entre'l Filià y Tartarroys (2.725 m. alt.), el coll que puja a trobar el port de Rus, que va de Capdella a Tahull; al NO., entre'l Tartarroys y Ginebrell (2.756 m. alt.), hi ha un altre pas que per Mulleres baixa a Tahull; y més a l'O., entre'l Ginebrell y Cerví (2.756 m. alt.), s'obre'l port de Ginebrell, damunt mateix del d'Ertà, en l'esmentada vessant de Tahull.

La primera cabana y la més propera al pich de Cerví es la del vaquer de Manyanet (2.025 m. alt.). Allí'ns dirigim pera fer-hi nit.

A la part de fóra, els pastors, abrigats ab la característica capa de burell blanc, calada la caputxa y provehits de llarchs bastons, semblen més aviat guaytes d'un aduar alarb que no pas senzills habitants de la nostra montanya. De primer ens miren encuriosits, ab cert recel, més al demanar-los aculliment ens ofereixen de bon grat lo poch que tenen: la seva barraca de groixudes parets reco-

CABANA DE LLEBATA

bertes de gleba, un mal jaç d'herba seca, plats de fusta y un calderet pera la minestra, y un feix de llenya pera encendre foch, molt convenient en aquelles desabrigades altures.

En Soler acredita una vegada més les seves envejables qualitats de cuiner improvisant un esplèndit sopar de campanya.

Mentres la cabana fumeja per tots quatre costats, el bestiar baixa fent capbussons rostos avall: el sò esquerdat de les esquelles y els estridents xiulets dels pastors se barregen ab els lladruchs dels goços, els renills de les eugues y els bramuls de les vacades que davallen peresoses a replegar-se a les pletes. La vall perd per un moment el seu acostumat silenci, y després torna a quedar encalçada. Ve la nit ab ses tenebres y tot s'adorm a l'entorn nostre: fins

el riu sembla que amaini sa corrent, com si no gosés pertorbar la misteriosa quietut de la solitaria vall en qual falda'ns havem recullit.

DE LLEBATA AL PONT DE SUERT. — EL CERVÍ

Dia 10. — A trench d'auba emprenem l'ascensió al Cerví acompanyats d'un pastor que'ns serveix de guia. El traginer, ab les cavalleries, va a donar la volta pel coll de Manyanet, cap al començament del port d'Erta, aon devia esperar-nos.

Dugues hores s'hi compta fins a la Pica. Ens dirigim vers ponent seguint el camí del port de Ginebrell, que deixem a mà dreta pera decantar-nos vers mitg-jorn.

Una claror difusa precursora del nou dia s'escampa per la vall, dibuixant-se'l contorn dels agegantats pichs que l'enronden. El fred es intens, però no'ns molesta gaire: les fortes pendents que hem de remontar pera guanyar el serradet de Confós ens fa entrar en reacció desseguida. L'aglebat acaba en sech així que comença la carena, eriçada d'esfullades roques aont hem recullit curiosos exemplars de quarç. A l'atravessar-la, les pedres que fem caure per la vessant oposada lleven un escamot d'isarts, que fugen esporuguits canal avall.

El panorama va dilatant-se als nostres peus. Al fons de la verdosa comarcada de Llebata contemplem per darrera vegada les microscòpiques çabanes que'ns han abrigat durant la nit. Els pastors recompten el bestiar a l'eixir de la pleta, y cada hu, al davant de sa ramada, enfla'l camí de les properes comes.

El dia avança. La retallada cresta de les montanyes se destaca ab tota sa pulcritut en mitg d'un cel puríssim. La blavor immaculada va perdent-se quan ab el primer bés del sol se desperten les boires agegudes en la baixa ribera y, arrapant-se escorranchs amunt, envolcallen ab el seu vaporós mantell els cims alterosos.

L'ascensió's fa més dificultosa com més ens atensem al pich.

El terror se torna aspre, acanalat y de fortes vessants que'ns obliguen a reposar sovint pera reprendre ab més dalit la ferma pujada.

Amarats de suor y les cames capolades, continuem amunt. Desde'l cap de Cerví, les sobtades allaus baixen rublertes d'esmicolada clapiça que'ns impossibilita guanyar-les directament. El pedruscall ens cedeix sota'ls peus y ens hem de refiar de les mans quan aquells flaquegen. No podent seguir en la mateixa

direcció començada, no tenim més remey que franquejar-les per l'esbiax, anant a parar al costat de mitg-jorn, en un ventejat replà entre les valls d'Erta y de Manyanet. Tenim la Pica al davant.

La traidora boira avança majestuosa per les dugues vessants, ens passa per sobre a grans glopades y, prenent-nos la davantera com si estés gelosa de que'ns atrevíssim a invadir els seus dominis, se possessiona del cim.

No per això desmayem: esperançats de que s'esvahiria y no resultarien infructuosos els nostres propòsits, continuem pujant, sense veure més terra que la que trepitgem. La respiració's fa més pesada, y comencem a notar el cançament que s'observa en les altituts. Un esforç més y ja hi som!

En Soler, que va al davant, desapareix en mig de les tenebres, y al cap de poch llença un crit de «Visca Catalunya!», per mi contestat ab tota la força que'm permeten els fadigats pulmons.

Les fortes ratxades de la tramontana escombren en un moment l'amohinadora boira y, netejant l'entelat horitzó, ens permet veure l'incomparable panorama que's domina desde aquella altura.

Es impossible senyalar un per un els innombrables pichs que's descapdellen al voltant nostre. Sols diré que la vista s'extén desde l'Alt Pireneu fins a les montanyes de Prades, ovirant-se en dies clars el mateix castell de Lleida.

Apart del grandióc cop de vista que ofereix el Cerví, desde'l seu cim podem formar-nos ben bé càrrech de la seva interessant situació topogràfica pera conèixer les comarques recloses entre'ls dos Nogueres.

El Portarró d'Espot, estrebat ab el maciç de Colomé (frontera de Vall d'Aran), escup les aigües per sol-ixent a la vall d'Espot, tributaria del Noguera Pallaresa, y per ponent a la ribera de Sant Nicolau, afluent del Noguera de Tor o riu de Caldes, que a la vegada ho es del Noguera Ribagorçana després d'haver recorregut la vall de Bohí.

Del Portarró d'Espot n'arrenquen dues serralades que, després de desenrotllar-se en cercle a l'entorn deis estanys de Capdella, origen del Flamicell, y de ramificar-se en les diferentes branques que formen aquells, se dirigeixen vers mitg-jorn.

La més oriental segueix entre'l riu abans anomenat y el Noguera Pallaresa fins a la Pobla de Segur, aon s'ajunten, y té'l punt culminant en el cap de Peguera (2.983 m. alt.), entre Espot y Capdella.

La més accidental, qual cim dominant es el pich del Peso (2.894 m. alt.), entre Capdella y Tahull (vall de Bohí), desde'l port

de Rus s'aixampla y dóna lloch al cercle de Lleбата, naixement del riu de Manyanet, qual camí hem seguit desde Çarroca.

D'aquestes dugues branques, la que dóna aigues al Flamicell y al seu tributari de Manyanet està formada pels macius de Rus, Filià, Punta de Llena y Castellnou d'Abellanos, y la segona, o siga la que's dirigeix vers ponent, segueix pel Ginebrell y Cerví, que, a més d'esser aiguavés entre les valls de Lleбата a l'E. y de Tahull al N., per ponent dóna origen a la d'Erta, continuant el fil de serra dret a mitg-jorn.

El Cerví s'alça a 2.756 metres sobre'l nivell del mar. D'allí en avall el Pireneu ja cau sobtadament, perquè'l Monebuy, en la mateixa partió d'aigues, ja no arriba més que a 1.531 metres y més avall el Sant Gervàs a 1.881.

Es fàcilment accessible per la vessant E.S.E., molt dificultós per l'O., y completament impossible pel N., en qual costat s'estimba damunt del port d'Erta.

En la part de mitg-jorn, fins a vora'l cim, arrelen petites clapes de gleba, més al cap de tot, en la reduida corona que forma, no més hi queda la penya, completament esmicolada per les glaçades que hi deuen esser fortes a l'hivern.

Al costat O. hi ha una llarga congesta que gaire bé no s'arriba a fondre may y dóna nom al tossal d'Euga-Blanca o Aigua Blanca, com altres ne diuen. Es un lloch molt arracerat y a posta pera descansar y recuperar les perdudes forces durant l'ascensió.

A dos quarts de deu, després de dirigir un afectuós adéu an aquelles terres que tant hospitalaries ens han sigut, embrem la davallada per la vessant oposada. Termòmetre al sol, +8° C.

El pastor ens acompanya a l'envista de la vall d'Erta y, un pich orientats, ens abandona. Anem seguint la trencada aresta que la separa de Manyanet, y als poch's minuts una formidable muralla de llicorella'ns barra'l pas, obligant-nos a tòrcer de camí. El començ de les canals que baixen cap a Manyanet no són pas del tot agradoses. Les fortíssimes pendents causen fredat tant sols de mirar-les. Sense donar-nos-en compte'ns hi trobem embarrancats y hem de vèncer-les pera guanyar la carena per dessota'ls escairats penyals que deixem al darrera. Y quines canals! No hi ha un pam de terra ferma. A cada passa un terrabastall de pedres s'arrullen escorranch avall, s'empaiten les unes a les altres y, rebotent en totes direccions, ens ensenyen el camí que hauriem de seguir nosaltres per mica que'ns descuidessim.

Ab penes y treballs arribem a la carena. La davallada que va al

port d'Erta es encara més esgarrifosa. No podem moure un peu sense tenir assegurat l'altre y ben fermat l'alpenstock. Pera salvar ab més seguretat el gran desnivell que ofereix, ens veyem obligats a fer continuades giragonces fins al camí del port, aon reposem bona estona en la gemada font que hi brolla. Mitja hora avall trobem el traginer, qui s'excusa de no haver-nos pujat a rebre perquè l'estiu passat se li estimbà allí mateix un dels animals que menava, y si de la primera n'havia sortit, tenia por fundada que a la segona s'hi quedaria.

A dos quarts d'una arribem a Erta (1.611 m.), cinch o sis cases de pobríssim aspecte. En la menys dolenta, perquè no n'hi ha cap de bona, ens donen un regular dinar per poch diners.

Un no arriba a entendre com viuen la gent en aquell recó de món. Els conreus que hi tenen són poquíssims. Comencen la sega a mitjans d'Agost, y a primers de Setembre han de tenir feta la sembra, sobre tot en les feixes altes, perquè prompte venen les neus y ja no se'n mouen fins a la primavera.

Acabat de dinar, sortim d'Erta en direcció al coll de Peranera, arribant-hi als tres quarts. Magnífich cop de vista ofereix aquell punt. A l'un costat, pel camí recorregut, la vall d'Erta, reclosa entre les montanyes del port, redreçant-se'l Cerví per sobre d'elles, ab ses interminables canals plenes de clapiça. Per l'altra banda, el sot de Peranera, ab el barranch al fondo que anguilleja per dessota l'esmotxat tossal d'Erill-Castell, en mig d'una vegetació luxuriosa. Dret a mitg-jorn se veuen uns quants poblets, tots ells miserables, pertanyents als municipis de Sas y Malpàs. El més gran tindrà una dotzena de cases, y s'han de reunir cinch o sis pera formar Ajuntament.

Aquest troç de montanya's troba en una situació deplorable y es verament llastimós, perquè constitueix una regió carbonífera de primer ordre, que no pot explotar-se per la falta de vies de comunicació. Sempre'ns hem de queixar de lo mateix: un país que atresora envejables riqueses minerals, avuy se veu condemnat a la més espantosa miseria pel descuit dels que han de vetllar per la prosperitat dels pobles que governen. De ferro-carrils y carreteres bé n'hi han prou en projecte, més al passar a la pràctica desseguida s'entrebanquen. De totes maneres nosaltres no hauriem de queixar-nos, segons frase d'un malhaurat polítich, perquè som els hereus d'Espanya.

Més deixem-nos de consideracions y seguim la nostra ruta. Del coll al torrent de Peranera hi ha mitja hora de baixada, havent

VALL Y PORT D'ERTA. --- PICA DE CERVÍ

deixat a mà esquerra'l poblet que porta aquell nom, molt justificat, per cert. La *pedra negra*'s veu per tot arreu y es una prova evident de lo que he dit abans. Pera cercar el carbó de pedra en aquest país no cal endinzar-se en el cor de les montanyes, sinó que's troba a flor de terra mateix. Així y tot, l'home no pot aprofitar aquells rics meners que tant pròdigament li mostra la naturalesa.

El rieral d'Erta embranca més avall de Masivert ab el que ve d'Adons, recullint després prop de Gironella 'l barranch de Peranera. Tots plegats desaignen en el Noguera Ribagorçana, prop del convent de Labaix, tres quarts avall del pont de Suert.

El pedregós camí que puja de Peranera a Erill-Castell va sempre cobert de verdissa, que si bé'ns protegeix de la xardorosa soleiada de mitja tarda, ens obliga a fer continuats acataments y reverencies, ocasionant-nos alguna que altra esgarrinxada.

Per fi arribem a Erill-Castell (1.384 m. alt.). El nom y els seus antecedents ens havien fet creure que hi trobaríem alguna cosa que'ns cridés l'atenció, però res d'això. Malgrat haver sigut el breçol de l'antiga familia d'Erill, de quals fets y proeses n'està plena l'història de Catalunya, no hi trobarem re digne d'esment. El castell no passa d'esser un casalot vulgar, lo mateix que'l poble, que no conserva caràcter de cap mena: sols es recomanable per sa situació esplèndida.

D'Erill al Pont de Suert (870 m. alt.) hi anem en dugues hores de baixada pel barranch de Rahons y atravesant de pas l'insignificant poble de Gotarta.

Allí donem per acabada la primera part de l'excursió. L'endemà en Soler se'n va dret a Vilaller pera dirigir-se a la vall d'Aran, y jo, vorejant el Noguera Ribagorçana, me n'entorno cap a Viu pera continuar les meves excursions en el Pallars.

Aquell riu separa en molts indrets Aragó de Catalunya. Nosaltres de cap manera podem admetre tal divisió, perquè'ns treu de fòra casa una comarca tant nostra com es el Ribagorça, atropellant així la geografia y l'història. Com a bons catalans no reconeixem jamay l'esquarterament del nostre casal: el Ribagorça'ns pertany lo mateix que la Cerdanya y el Rosselló. Com a entusiastes excursionistes, protestarem sempre de que se'ns hagi volgut arreballar la Malehida, el Carlit y el Canigó, símbols de les esmentades comarques.

Aquells tres gegants que avuy s'alcen més enllà de les arbitràries fronteres polítiques y administratives, tot arrelant-se en el bell

MONASTIR DE SANT PERE DE RODA (1)

(Acabament)

Els capitells ab que rematen aquestes columnes, com les bases y canyes, poden comparar-se per son vigor als fragments d'iguals elements trobats en les ruïnes de Ripoll y que formaven part de les naus laterals (1). Presenten dues formes distintes. Els que són dintre la nau central deriven del corinti romà. A diferència de lo que succeïa en els capitells que s'esculpiren durant l'arquitectura llatina, en que l'art groller de l'època deixava'ls capitells ab la massa general, faltant-los els detalls, se presenten aquí ben treballats: les fulles d'acant mostren les dues parts en que les divideix el nervi central, ab l'àbach, que es una transformació de l'imposta llatina, enllaçant el salmer de l'arch ab el capitell a la manera romànica, presentant els tres daus colocats sota l'àbach, ab l'estrella cisellada en el central, y apoyant-se'ls dos laterals sobre les volutes dels ànguls. L'astràgal, unit ab el capitell y no ab la columna a la manera romànica, evitant així'l tenir de desbastar la totalitat de la columna, com feyen els romans. Els capitells de les dues columnes que, junt ab el pilar central, aguanten la volta, y les que se superposen sobre les abans descrites, tenen la forma derivada de l'oriental, arrancant d'una massa comú formada per un cubo en la part superior y cònich en l'inferior, recordant l'influència bisantina y presentant variades y capritxoses combinacions d'entrenats, fullatges y cordes, encreuats de mil maneres.

L'arquitecte romànich, seguint el principi de llibertat que es fonamental del seu art, acobla aquests distints tipos de capitells dintre d'un mateix edifici, trenca l'unitat de l'ordre, cosa que no féu may l'arquitecte grech, ni quan li precisava superposar pisos, y que l'arquitecte romà ho féu solament quan, arribant a l'època de la decadència, s'hi vegé precisat pera aprofitar elements d'altres construccions, en qual temps prescindí també de l'igualtat del mòdul de les columnes, escursant les canyes, tallant els capitells y sortint-se, en una paraula, de les estretes regles que fins allavors el subjectaven.

(1) Segons datos del «Dipòsit hidrogràfic», l'altura de Sant Salvador de Verdura, que consignàrem de 1.000 m., segons un altre origen, en el BUTLLETÍ d'Octubre, es sois de 685 metres.

(2) Rogent: *Informe sobre el monasterio de Ripoll*, pàg. 36.

Conseqüent ab aquest principi de llibertat, l'arquitecte de nostra iglesia no sols varia'l tipo dels capitells, sinó que varia també les proporcions de les columnes. Dividides aquestes en 100 parts, pera les del tipo corinti ne corresponen 11 a la basa, 67 a la canya y 22 al capitell, y, pera les demés, 11 a la basa, 74 a la canya y 15 solament al capitell.

La portada principal de l'iglesia, que s'obre en el mur del fons de l'atri, està avuy despullada de la rica ornamentació que l'adornava. Sobre del llis mur, format de carreus regulars, destacava la portada, composta de triple serie de columnes ricament treballades en plans successius, sostenint archs en anàloga disposició.

En el vehí poblet de Llançà hi ha un petit monument fet ab despulles procedents del monastir, segurament d'aquesta portada. Consisteix aquell en una columneta ricament decorada ab fullatges y animals entrellaçats, ab un capitell damunt y dos abaix, un d'ells invertit, que li serveix de base, tot en marbre blanch, com del que's veuen fragments entre la runa del monastir. Sosté damunt una creu de pedra que res té que veure ab lo demés, y està enclavat dintre del cementiri de dit poblet, com si volgués amparar-se ab la santetat del lloch y donar testimoni, el dia que s'hagi consumat del tot l'obra de destrucció del monastir de Sant Pere de Roda, de lo que fou aquella joia del nostre art romànic.

En Pujades, que vegé encara en sa integritat el referit portal que dona pas de la galilea al temple, ens diu que «està hermosament treballat ab archs y columnes d'alabastrins marbres, tersos y molt polits». També pogué veure dins de l'atri o galilea «moltes sepultures dels que en vida foren benefactors del monastir, unes d'elles volades y altres encaixades en les parets», quals epitafis «s'havien gastat per l'antiguetat» y quasi no podien llegir-se (1).

FRAGMENTS QUE EXISTEIXEN
EN EL CEMENTIRI DE LLANÇÀ,
PROCEDENTS DE SANT
PERE DE RODA.

(1) Obra citada, llibre XIII, cap. XII.

Avuy d'aquesta galilea sols ne queden les parets nues.

La coberta de l'iglesia, a dos aiguavessos, formada per lloses de gneis, s'apoya directament sobre les voltes de l'iglesia. En la fatxada que sobresurt damunt del cos més baix que forma la galilea, s'acusen les pendents per medi d'un cavet decorat ab fulles d'acant. Igual decoració presenta la finestra que s'obre damunt del portal citat, que es de punt rodó y ab dos animals esculpits en l'arrancament de l'arch.

Aquesta finestra, les fulles de la coronisa y els capitells de l'iglesia es lo únich que queda en son lloch dels treballs d'esculptura que ornaven l'iglesia.

Desgraciadament no queda allí ni un tant sols dels capitells del claustre, del portal d'ingrés a la galilea, ni de l'ampla y majestuosa portalada d'aquesta a l'iglesia, de les columnes que aguantaven les arquacions del deambulatori, y tants altres elements decorats que presentaria'l monastir en la seva època d'esplendor, que avuy no existeixen en son lloch; però, per les despulles que escampades se troben en els pobles vehins, se veu que eren obres verdaderament notables per la seva composició y execució.

El material empleat en la construcció de l'iglesia es l'gneis, de que està formada la montanya sobre la qual s'asseu el monastir. Les columnes, moltes d'elles d'una sola peça, semblen procedir dels voltants del Port de la Selva, aon s'exploten encara avuy unes pedreres que s'utilisen o s'utilisaven fins fa poch pera empedrar carrers a Barcelona. La disposició de la roca en banchs estrets permetia treure les canyes de les columnes de la llargada que presenten moltes d'elles. En el camí de Roses a Cadaqués hi ha un banch de marbre, del que segurament s'aprofitaria pera les parts principals. Aquests marbres, d'extracció costosa y difícil transport atravesant y pujant la montanya, no podien usar-se més que com a materials de luxe, y per això'l reservaren pera les parts més preuades de l'edifici.

Al contemplar avuy l'interior de l'iglesia, enrunada y despullada de la seva riquesa primitiva, presentant tant sols les parets nues, ens sembla que aquesta pobresa devia contrastar ab l'aspecte de riquesa que presentaria la seva fatxada, ab l'alta torra al costat, tot de pedra picada, y la seva portalada, de marbres delicadament treballats. L'idea que tenim de pobresa de les iglesies romàniques neix un bon xich de l'estat poch favorable en que avuy les contemplem. Altre aspecte presentaria y una altra impressió'ns hauria fet si les haguessim pogut contemplar ab tota la magnificència y

esplendor que ostentaven en la seva època. Prova d'això es la carta que en 1125 escrivia Sant Bernat, el gran reformador de l'ordre del Cister, censurant als monjos el luxe y ostentació a que havien arribat les seves iglesies (1).

En ella'ls parla de la «decoració sumptuosa dels seus altars», de «les parets de l'iglesia, que brillen de riquesa», de «les seves curioses pintures», que distreuen l'atenció dels fidels, y «de l'or que brilla en els santuaris». Parla de les corones que contenen els ciris pera iluminar l'altar, dient-nos que són «rodes més bé que corones, carregades de perles, voltades de làmpares ab pedres precioses, més brillants encara que la llum d'aquelles, y, a manera de canalobres, se veuen veritables arbres de bronze esculpits ab admirable art y que no enlluernen menos pel brill de les pedreries que pels ciris de que estan carregats». Ab això n'hi ha prou pera refer ab l'imaginació l'estat en que's trobaria y l'efecte que produiria l'iglesia de Sant Pere de Roda en una d'aquelles grans festes en que tot sovint s'aplegava sota les voltes lo més granat de la clerecia y la noblesa del seu temps.

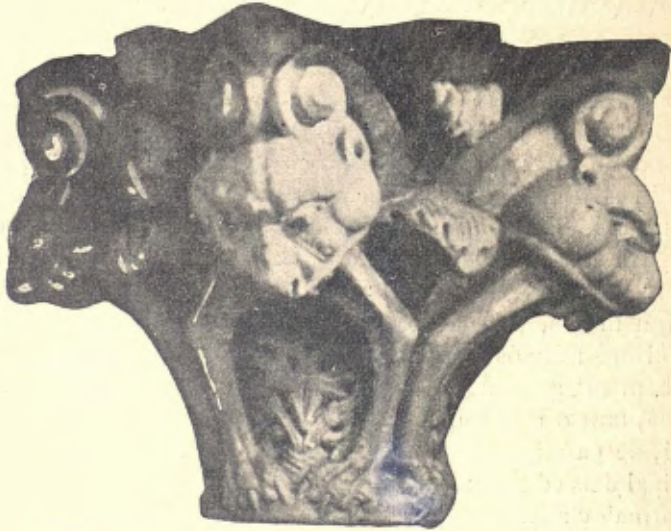
Diguem ara, pera acabar, alguna cosa del claustre, que en el simbolisme religiós representa la vida claustral, y que no es més, com hem dit al principi, que l'*atrium* de la casa romana, y, com aquesta, tant o més important. Fou el claustre'l lloch d'esbarjo y estudi, de passeig y de meditació; després de l'iglesia es l'element principal dels edificis monacals.

Forma'l claustre un pati, que es un quadrilàter irregular, ab el costat adossat a l'iglesia, paralel a l'axe de la mateixa. El costat més petit dels quatre que tanca'l pati té 9 metres, y el major, que es a l'altra banda de l'iglesia, té 17'30 metres. A tot el seu vol se desenrotlla un pòrtich que varia entre 2'70 metres y 3'60 metres d'amplada. Els dos costats menors del quadrilàter estan dividits per un pilar contrafort central, en dos trams, els quals, pels arrencaments que resten de les arquacions, se veu que estaven subdividits en tres d'aquestes, sostingudes per columnes aparellades. Els costats majors del claustre, en sentit de l'axe de l'iglesia, estaven dividits en quatre cossos, un d'ells per tres dels pilans mentats, y cada cos en tres arquacions, sostingudes per columnes, y l'altre ab quatre cossos, també per tres pilans, de quals cossos dos estaven dividits, com els demés, en tres arquacions, y, els altres, dos solament, resultant d'aquí, apart dels quatre pilans angulars, vuit pilans

(1) Sant Bernat: *Apologie ad Guillelmum S. Theodorici abbatem*, capítol XII.

y quaranta-quatre columnes. Queden en peu els matxons angulars, alguns dels intermitjos y despulles d'arquacions que permeten determinar ab suficient exactitut la planta que acabo de descriure, Per desgracia, no pot dir-se lo mateix referent a les columnes, y es que d'aquestes no'n queda cap en peu.

Dels capitells que les decoraven ne queda algun escampat, com altres despulles del monastir, pels pobles vehins y en algunes cases

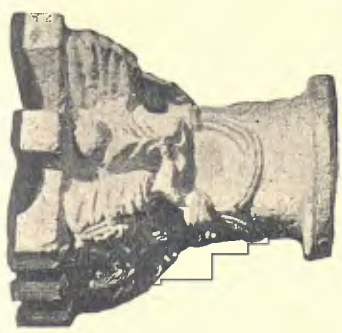

CAPITELL PROCEDENT DE SANT PERE DE RODA

Avuy en el castell del Comte de Peralada

particulars. A Peralada, en el castell dels comtes d'aquest nom y vescomtes de Rocaberti, poden encara admirar-sen un nombre considerable adornant les galeries y l'iglesia del Carme, propietat de dita familia. Son semblants als capitells del claustre de Sant Cugat del Vallès, als quals desseguida fan venir a la memoria, y als quals poden comparar-se per la seva riquesa de composició y delicada execució. Presenten, com aquells, gran varietat en la seva ornamentació. Ja són els assumptes religiosos o civils lo que en ells se representa, o bé motius de la flora y de la fauna de Catalunya, que l'inspirat artista sabé combinar de mil maneres.

Un ample mur detura l'empenta de la volta ab quart de círculo, que cobreix la galeria que volta'l claustre. Comunica aquest ab

CAPITELLS PROCEDENTS DEL CLAUSTRE DE SANT PERE DE RODA
Avuy en el castell del Comte de Peralada

l'iglesia, que està, com hem dit, a un nivell inferior, per una ampla escala, a la qual se penetra per una porta que s'obre en el braç dret de la creu que forma'l transepte.

Ab lo que he dit se pot tenir una idea del monastir de Sant Pere de Roda, restringida, naturalment, pera no sortir dels límits de lo que tenia d'esser aquesta conferencia. Crech que, com jo mateix, no haureu pogut contenir l'entusiasme al sentir explicar l'ahir gloriós del monastir, ab recansa haureu escoltat el trist present, y ab fonda pena haureu comprès l'esdevenir que li espera. Com la familia que, perduda tota esperança de lliurar de la mort al ser estimat que ha entrat ja en l'agonia, li queda'l consol d'haver-lo estimat durant sa vida, que'ns quedi a nosaltres demà, quan no existeixi, el consol d'haver-lo honrat en aquestes planes.

ANTONI DE FALGUERA

NOTES FOLK-LORIQUES DE GIRONELLA Y PUIGREIG

(Acabament)

BALL DE LA MORRATXA

He indagat per tots indrets pera saber alguna cosa referent al *Ballet de la Marquesa*, del que he parlat anteriorment, no havent-ne trobat res en lloch: solament un jayo que passa dels 90 m'indicà que quan ell era xich se tocava un ballet bon xich diferent del que toquen avuy dia; més, ab tot, me crech que dit ball de la Marquesa no es altre que'l de la Morratxa. Altrament l'explicació que he donat anteriorment del primer sembla avenir-se bon xich ab l'explicació, que donaré del de la Morratxa, encara que, si mal no recordo, molt mellor el descriu el Sr. Casades y Gramatxes en l'obra *Lo Lluçanès*. De totes maneres vaig a transcriure-l per les variants que pugui haver-hi.

El ball de la Morratxa sols se ballava el dia de la festa major en sortint de l'ofici y abans de començar el ball públich de la plaça, això es, un cop cada any. La comitiva era composta d'un casat que portava la morratxa, especie de porró ab diferents brochs dels que n'eixien varies cintes, tenint un mànech pera agafar-lo, y al cap-d'amunt un ben guarnit ram de flors, y d'una casada seguida d'unes quantes noyes, que solien esser sis o vuit, encara que may venia d'una. El casat anava vestit ab la mellor roba que tenia y barret de copalta, y la seva companya y noyes, totes ab mantellina blanca.

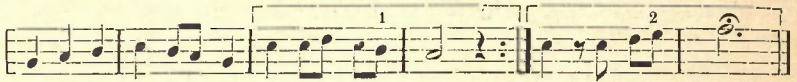
Al començar la música a tocar posaven a passejar-se'ls dos de costat, y les noyes anaven seguint en filera darrera la casada. Aquest passeig durava fins que la música havia tocat el ballet tres vegades, y la que feya quatre, sense parar la música, se posaven a ballar a temps de ball cerdà tres vegades més, anant voltant les dones totes de filera, y'l de la morratxa a l'inversa y tot sol. Com que la música havia de tocar dit ballet 18 vegades, resultaven 9 vegades de ball y 9 de passeig, sempre de tres en tres vegades, però alternant. Les tres parts de passeig, sempre'l casat al costat de la casada, y les tres de ball sempre'l casat en direcció inversa a les dones. En acabant de tocar la música dit ballet 18 vegades, paraven un ratet, y aleshores, quan la música's tornava a posar a tocar el mateix ball, sortia un jove per cada minyona que hi havia, dançant d'aquesta manera uns quants ballets més, sols que aleshores de ball cerdà passava, pot dir-se, a una especie de ballet de Déu. Antigament hi havia la costum de que si algun jove tenia'l gust d'anar a ballar dit ballet ab qualsevol noya del públich que li agradés, havia d'anar-ho a dir al de la Morratxa pera que li anés a cercar, ja que sols a n'ell li incumbia aquest dret, donant-se'l cas de que si alguna noya's negava a anar a ballar ab el que li oferia'l de la Morratxa, se la treya de la plaça. La casada companya del de la morratxa havia d'esser la senyora del batlle, y, si aquesta no volia o no podia ser-ne, aleshores ho havia d'esser la senyora d'un dels regidors, per torn rigorós, y en altre cas ho podia esser la que delegués la senyora batllesa.

Aquesta narració l'he tret d'un que l'havia ballat molts anys, y, per lo tant, ho sab ben bé.

També aquest ball s'ha ballat, y encara algun any se balla, a la vila de Casserres, encara que ab alguna variant.

BALL CERDÀ, COMUNAMENT TITULAT BALLET DE DÉU

Allegro

EL CONTRAPAS DELS MEROLANS

La cançó d'aquest ball fou dictada fa uns cent cinquanta o doscents anys per un pobre que vivia entre totes les mentades cases, que en aquella època eren les úniques que hi havia en el terme de Merola, y qual cançó sembla esser una parodia dels oficis y maneres de cada una de les citades cases. El nom del pobre que va treure aquesta cançó era Nofre; però, a causa de la facilitat que tenia de parodiar a tot-hom, se'l coneixia per Mofa en lloc de Nofre.

El contrapas dels Merolans,
fadrins, jo us el cantaré,
tra-la-ral-la-ra,
fadrins, jo us el cantaré,
tra-la-ral-la-la-ra-la-ré.

El Grapal com li direm,
el Grapal com a primer?

El Grapal el garriguer,
y cal Genís el fuster.

Y cal Genís el fuster,
y a l'Alsina'l serpeter.

Y l'Alsina'l serpeter,
y a Vilafresca 'l patofler.

Y a Vilafresca'l patofler,
y a la Barraca'l violiner.

Y a la Barraca'l violiner,
y el Daina també hi vol ser.

Y el Daina també hi vol ser,
y el Putxot l'escopeter.

Y el Putxot l'escopeter,
y a Merola'l campaner.

Y a Merola'l campaner,
y a cal Japet el fuseller.

Y a cal Japet el fuseller,
y a cal Percuns l'araller.

Y a cal Percuns l'araller,
y a cal Roig el pigoter.

Y a cal Roig el pigoter,
y a Casa Nova l'arrauer.

Y a Casa Nova l'arrauer,
y a cal Pla lo ganyofer.

Y a cal Pla lo ganyofer,
y a Subirana'l tabaquer.

Y a Subirana'l tabaquer,
y a Casa Vella'l carboner.

Y a Casa Vella'l carboner,
y a Subiraneta'l gabatxer.

Y a Subiraneta'l gabatxer,
y a cal Riera l'escaler.

Y a cal Riera l'escaler,
y a la Granota l'hostaler.

Y a la Granota l'hostaler,
y al Molí'l tamboriner.

1) Alguns diuen Vilafranca.

El con-tra - pas dels Me-ro - lans, el con-tra - pas dels Me-ro -
lans fa-drins jous el can-ta - ré, tra-la - ral - la - ra, fa-drins jous el can-ta -
ré, tra - la - ral - la - la - ra - la - ré.

BALL TÍPICH PROPRI DE GIRONELLA

Molta feina m'ha donat el poder recullir la folia completa referent a Gironella, y la tonada que li es propria, perquè ningú sab o vol dir re quan se tracta d'esbrinar coses oblidades, gaire bé, de la velluria.

Aquí va la folia indicada:

A Gironella,
que es vila molt bella,
n'hi ha una donzella
que a mi'm fa penar.
Rosa, roseta,
desitjaria poder-m'hi casar.
Si'ls meus ho volen
y se n'aconsolen,
desitjaria poder-m'hi casar.

Hi ha una variant que diu *nina* en lloch de *donzella*.

Altrament al dir *Gironella, que es vila molt bella*, no vol dir *vella, antiga*, sinó *bella, bonica*, lo que no es d'extranyar donada la seva posició accidentada prop de l'aigua, ja que tot lloch festejat per aquest element es sempre bonich, com ja saben mellor que jo tots els excursionistes.

Aire de ball cerdà

A Gi - ro - ne - lla, que es vi - la molt be - lla,

hi ha u - na don - ze - lla que a mi'm fa pe - nar. Si'ls seus ho
vo - len y se n'a - con - so - len, de - sit - ja - ri - a po -
der - m'hi ca - sar.

Transcriuré ara, finalment, una sàtira popular, que tal vegada serà escoltada ab gust, perquè tracta de tres pobles de la rodalia:

A Casserres són boniques,
a Gironella gentils,
a Olvan són llagrimoses,
burladores de fadrins.

Altre:

Les noyes de Gironella
diuen que no beuen vi:
un dia que jo hi passava
s'hi feyen ab un tupí.

Altre variant que diu:

Les nines de Gironella
diuen que no mengem tall:
un dia que jo hi entrava
escorxaven un cavall.

Y moltes més que's poden recullir ab prou paciència.

Desitjaria que les presents notes folk-lòriques transcrites coope-
ressin a l'hermosa tasca de resucitar l'extens y molt hermós folk-
lore de nostra terra.

PERE FELIU
Soci delegat a Puigreig

CRONICA DEL CENTRE

NOVEMBRE DE 1905

SESSIONS Y CONFERENCIES

UNA EXCURSIÓ PER L'ANTICH REYALME D'ARAGÓ.—Els dies 3 y 10 d'aquest mes el senyor Comte del Castellà continuà la seva interessant ressenya d'una excursió realisada per l'alt Aragó, descrivint aquelles hermoses encontrades de desde Jaca cap al monastir y poblet de Santa Cruz de Lase-ros, monastir de Sant Joan de la Peña y Ansó, enriquint la seva ressenya ab gran munió de datos històrichs referents a la fundació y vicissituds d'aquelles notables construccions. En sa darrera conferencia'l senyor Comte del Castellà descrigué dugues boniques excursions de desde Jaca al Port de Canfranch y a la Vall de Tena respectivament, acabant ab un estudi monogràfic sobre l'històrich Castell de Loarre.

Totes aquestes conferencies anaren acompanyades de gran aplech de projeccions fotogràfiques d'artístichs clixés descriptius de les belleses d'aquelles encontrades.

SANT HILARI Y SOS ENCONTORNS. — El nostre benvolgut consoci, doctor D. Antoni Bartumeus, donà dugues conferencies els divendres dies 17 y 24 pera presentar-nos una hermosa colecció de vistes fotogràfiques d'aquell troç de Guilleries. En el transcurs d'aquestes agradoses sessions el senyor Bartumeus va descriure totes les belleses més remarcables dels pintorescos encontorns de Sant Hilari, ressenyant-nos alguna excursió de les moltes que poden fer-se per aquelles rodalies, com la del castell de Montso-riu, Sant Miquel Solterra, les Roques den Pla y moltes altres que indicà.

SESSIONS FOLK-LÒRIQUES. — *Folk-lore musical del Pallars.* — El dia 6 Mossèn Vicens Bosch, soci delegat a Talarn, donà una conferencia folk-lòrica, ocupant-se de diferents costums típiques del Pallars, com les referents a bodes, balls y cançons populars, de les quals va fer-ne conèixer moltes d'inèdites y ben arrelades en aquella encontrada.

NOTES FOLK-LÒRIQUES DE GIRONELLA Y PUIGREIG. — El dia 20 va donar-se a conèixer un interessant treball de D. Pere Feliu, soci delegat a Puig-reig, sobre costums populars d'aquelles localitats, fent també especial men-ció de diferents balls y cançons populars, que interpretaren de la manera a que ja'ns tenen favorablement acostumats la senyora Maria Vila de Masó y D. Joseph Masó, que foren justament aplaudits.

CONVERSES D'ARQUEOLOGIA

Durant aquest mes el nostre benvolgut consoci D. Pelegrí Casades y Gramatxes ha vingut donant, els dissabtes de cada setmana, les seves Con-

verses d'Arqueologia pera ús dels excursionistes, que inaugurarà'l 28 del prop-passat Octubre.

Heus-aquí'l programa de les converses o lliçons que s'han donat durant aquest mes:

Dia 4. Conversa II. — Pre-historia o proto-historia. — Crítica d'aquesta denominació. — Modernitat dels estudis antropològichs. — L'home primitiu. — Antiquetat de l'especie humana. — Races humanes. — Edat de pedra. — Períodes paleolítichs y neolítichs. — Monuments megalítichs. — Exemplars de la primitiva industria humana. — Edat del bronze. — Edat del ferro. — Consideracions generals.

Dia 11. Conversa III. — Pre-historia y proto-historia hispànica. — Regions de la Península que han sigut objecte d'estudi. — Portugal, nord-est d'Espanya y Catalunya. — Autors que s'han preocupat de la pre-historia hispànica. — Estacions explorades. — Primitives immigracions. — Edats de la pedra tallada, de la pedra pulida y dels metalls a la Península ibèrica. — Exemplars descoberts de l'industria dels primitius habitants del país. — Monuments megalítichs. — Les arque, coves, navetes y talayots de les illes Balears. — Muralles ciclòpees de Tarragona, Girona, Olèrdula, etc., etc. — Altres records dels pobles primitius en el nord-est de la Península. — Consideracions generals.

Dia 18. Conversa IV. — Pre-historia de Catalunya. — Períodes paleolítich y neolítich. — Estacions explorades (Serinyà, Cabrera de Mataró, Badalona, etc.). — Monuments megalítichs (petres fites, arque, etc.). — Muralles ciclòpees (Tarragona, Girona, Olèrdula, Mur, etc.). — Exemplars arqueològichs descoberts. — Races primitives.

Pre-historia de les Balears. — Estudi dels monuments megalítichs. — Talayots, navetes y coves. — Estacions explorades. — Exemplars de l'edat del bronze (Costig, etc.). — Consideracions generals.

Dia 25. Conversa V. — Arqueologia egípcia. — Antecedents. — La pre-historia a l'Egipte. — Antiquetat de la civilització d'aquest poble. — Dinasties egípcies (memfita, tebana, saíta y ptolemaica). — Monuments arquitectònichs. — Els temples. — Les necròpolis (mastabes, piràmides, hipogeus). — Les Belles Arts. — Arts industrials (mobiliari). — Consideracions generals.

Totes aquestes converses anaven acompanyades ab projeccions fotogràfiques de vistes de monuments de les edats ressenyades, lo que fa augmentar més l'interès que les mateixes han despertat.

EL CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

INDEX ALFABETICH DE NOMS PROPRI

(ELS NÚMEROS INDIQUEN LES PLANES; C., COMARCA; P., POBLE O CIUTAT; R., RIU, RIERA)

- Abella, r., serra, 204, 354.
Adrall, p., 137.
Ager, vall, 190, 354.
Agramunt, p., 130.
Aiganeix, font, 101.
Ainsa, p., 157.
Alcoy, p., 223.
ALCOVER, Antoni, 351.
Alp, p., 59.
ALMERA, Jaume, Pbre., 317.
AMIGÓ, N., 90.
Amposta, p., 222.
Andorra, c., 60, 90, 225, 257.
Andorra la Vella, p. 233.
Aneto, pich, 126.
Angelats, p., 6.
Angulasters, estany, 261.
Anserall, p., 226.
Anyella, pla, 97.
Anyós, p., 239.
Ara, r., 157.
Arabell, 139.
Aramunt, p., 357.
ARAJOL, J., 90, 125, 188, 221, 320.
Aran, vall, 28.
Arboló, ermita, 131.
ARENY DE PLANDOLIT, G., 241.
Arcabell, p., 227.
Ares, coll, 176.
Arga, r., 243.
Arfa, p., 137.
Ariège, r., vall, 60, 90, 225, 283, 300.
Arige, r., 12.
Arinsal, congost, 239.
ARMANGUÉ, J., 13, 52, 79.
ARMET, Salvador, 60, 90.
Arola, coll, 47.
Arols, r., 77.
Artiga, serra, 100.
Artesa de Segre, p., 130.
ATMETLLER, N., 31.
Aston, r., 280.
Aubet, p., 140, 180.
Avellanet, p., 137, 180.
Ax, p., 302.
Ayats, cingles, 184, 221.
Ayné, port, 133.
Bach de Malvist, 77.
Bach, vall del, 2.
Badellà, clot del, 77.
Bagà, p., 40, 58, 287.
Bages, c., 153.
Bagnères de Bigorre, p., 157.
Balaguer, p., 190.
Balandrau, pich, 7, 193.
Balatj, p. de, 221.
BALDÓ, Maria, 61, 190, 223.
Baldrich, pla, 8.
Balira, r., 137.
Balsos, cingleres dels, 33.
Banyoles, p., 220, 221.
BARÓ D'EROLLES, 356.
Bartra, congost de la, 274.
BARTUMEUS, Antoni, 28, 127, 148, 182, 380.

- BASSA, Maria G., 61.
 Bassegoda, puig, 195.
 Basseta, port de la, 137.
 Bassibés, puig, 106.
 Bastareny, fonts del, 43, 287.
 BASTÉ, Pere, 320.
 Bastida, La, p., 137.
 Bastiments, puig, 106, 193, 195.
 BATCHILLERIA, N., 90, 124.
 BATLLE, Ll., 28.
 Bauma, coll de la, 41, 287.
 Bauma del Moro, 77.
 Bazerque, gorges, 301.
 Bellpuig de les Avellanes, 190.
 Benasque, port de, 75.
 Benavent, serra, 354.
 Benés, p., 359.
 Beret, pla, 129.
 Berga, p., 124.
 Bergadà, c., 1, 29, 33, 97, 126, 255.
 Berruga, mont, 7.
 Bescaran, serra, 137.
 Bestracà, cim, 195.
 BIADA Y VIADA, Pbre., 126.
 Biosca, p., 135.
 Biscarri, serra, 354.
 Bohí, vall, 359.
 Boleteres, vall, 1.
 BOMBACH, N., 59, 90.
 Bonaigua, port de la, 175.
 BONET, Pere J., 28, 191.
 Bonrepòs, mont, 355.
 BORDAS, N., 91, 188, 320.
 BOSCH, Vicens, Pbre., 58, 380.
 Boumort, serra, 137, 174, 357.
 BRICHs, Ignasi, 191.
 Broto, vall de, 157.
 BUCHER, L. J., 190.
 Bujaruelo, port de, 157.
 Burgos, p., 60.
 Burguete, p., 245.
 Burriach, castell, 14, 52.
 Buyra, p., 359.
 Buxassa, r.

 Caballera, serra, 1.
 Cabanelles, coll de, 221.
 CABANYES, J., 14.
 Cabó, r., 136.
 CABOT, Joaquim, 127, 159.

 Cabrera, sot de la, 71.
 Cabrera, santuari, cingles, 221, 184.
 Cadí, serra, 137, 175, 287.
 Cadí, vall, 221.
 Cadolla, p., 358.
 Calaf, p., 134, 319.
 Caldes, collet de, 273.
 Calella de Palafrugell, p., 320.
 Calma, pla de la, 59.
 Calvinyà, p., 226.
 Call, font de la, 236.
 Campeller, p., 7.
 Camprodon, p., 1, 193.
 Canal Baridana, pich, 137.
 Canalda, pich, 176.
 CANALETA, J., 64.
 Canigó, mont, 91, 221.
 Canillo, p., 277.
 Canolich, ermita, 230.
 Cantó, coll del, 133.
 Capa, alt de la, 239.
 Capdella, estany, 222.
 Cap del Porch, cim, 105.
 CAPMANY, A., 90, 126.
 Capsacosta, 2.
 Carcasona, p., 157.
 Cardedeu, p., 59.
 Cardona, p., 220, 331.
 Cardós, vall de, 134.
 Carlat, vall, 111.
 CARLET, Comte de, 241, 284, 317, 380.
 Caràs, baga de, 111.
 Carmenia, p., 180.
 CARRERAS CANDI, F., 21, 56.
 Carroy, mont, 233.
 Çarroca, p., r., 359.
 CASADES GRAMATXES, Pelegrí, 351, 380.
 Casamanya, pich, 175, 258.
 Casserres, p., 124, 220, 349.
 Castanàs, canal, 134.
 Castellar d'en Huch, 13, 33.
 Castellarnau, p., 173.
 Castellàs, p., 179.
 Castellbò, p., 139, 179, 180.
 Castellciutat, p., 137, 225.
 Castelldefels, p., 59.
 Castellfullit de Riubregós, p., 134.
 Castellnou de Basella, p., 135.
 Castellnou d'Abellanós, mont, 365.
 CATÁ, Enrich, 64.

- Catllar, serra, 6, 112, 193.
 Catllaràs, serra, 77.
 Cauterets, p., 157.
 Cerdanya, c., 58, 100.
 Cerdanyola, turó, 54.
 Cerverís, puig, 201.
 Cerví, pica de, 353.
 CID, Joan, 221, 320.
 Cija, serra d'en, 45.
 Cinca, r., 157.
 Cireres, puig de les, 77.
 Citut, pla, 270.
 Civís, p., 134.
 Clapés, roques de, 67.
 Clarós, mont, 267.
 Claverol, p., 357.
 Clotxes del Puigmal, 102.
 Clusa, serra, 77.
 COLL, N., 38, 58, 90, 64.
 COLL Y GASCH, 124.
 Collada Verda, 203.
 Collegats, estret, 130, 357.
 Collsacabra, serres, 184.
 Colomé, serra, 364.
 Colomer, p., 173.
 Coma Armada, pla, 11, 109, 202.
 Comabella, mont, 99.
 Coma d'Ou, 101.
 Coma de Vaca, 197.
 Comallonga, 202.
 Coma Negra, puig, 195.
 Coma Pedrosa, pich, 175.
 COMAS RAMON, N., 30.
 COMAS Y SOLÁ, J., 60.
 Comiols, serra, 354.
 Comte, Lo, p., 132.
 Conca de Dalt, 354.
 Congost d'Erinyà, 357.
 Conques, Ras de, 134.
 Conques, p., 355.
 Corb, r., 286.
 Corba, La, 3.
 Cor-de-roure, 220.
 Cornador, puig, 203.
 Costa Negra, mont, 133.
 Costabona, puig, 195.
 Covet, p., 355.
 Cuberes, mont, 174.
 Cubil, mont, 7.
 DANÉS, N., 125, 188, 221.
 DOMENECH, Pere, 190.
 Dòna, pich de la, 195.
 Eina, coll, 51.
 Embut, coma del, 103.
 Empordà, c., 290.
 Empriu de Tragurà, 202.
 Encamp, p., 274.
 Engordany, p., 259.
 Enclar, r., 231.
 Enserall, p., 227.
 Entramesagües, 267.
 Entreperes, cingles, 195.
 Eres, p., 180.
 Erill, Castell, p., 366.
 Erinyà, congost, 357.
 Err, vall, 101.
 Erro, vall de, 244.
 Erta, port, vall, 366.
 Erts, r., 239.
 Escadars, p., 59.
 Escaldes, Les, 259.
 Escalls, pont dels, 259.
 Escaló, p., 133.
 Escobal, camí, 133.
 Escriga, coll del, 41.
 ESPELT, N., 59, 89, 90, 124.
 Espí, pont d', 135.
 Esplovins, 135.
 Espot, p. y monts, 134, 175, 364.
 Espunyola, castell, 125.
 ESQUERRÀ, Adrià, 223.
 Estall, vall, 268.
 Estany, pich del, 175.
 Estelareny, p., 227.
 Estegal, clot de, 3.
 Estela, puig, 2, 202.
 Esterri, p., 133.
 Eugassers, pla dels, 103.
 Evol, estanys de, 255.
 Eyna, coma de, 104.
 Falgars, serra, 74.
 FALGUERA, Antoni, 29, 300, 331.
 FARGAS, F., 30, 64, 124, 157.
 Feitús, serra, 202.
 FELIU, Pere, 350, 379, 381.
 Ferrera, vall, 134.
 Figuerola, p., 355.

- Filià, pich, port de, 361.
 Fillols, p., 256.
 Finestrelles, vall, 104.
 Flamicell, r., 130, 222, 357.
 Fluvià, r., 2.
 Foix, p., 304.
 Folquer, p., 354.
 FONT, J. M.^a, 64.
 Fontargent, estanys de, 280.
 Fontbona, r., 72.
 Fontlletera, clotada, 196.
 Font Negra, estanys de l'Ariège, 283.
 FONT Y SAGUÉ, Pbre., 30, 59, 61, 91,
 125, 127, 154, 160, 191, 220, 223,
 317, 352.
 FONT Y TORNÉ, M., 28, 30.
 Forcats, estanys, 266.
 Forn, r., 276.
 Fossa del Gegant, pich, 106, 201.
 Fou, La, vall, 33.
 FRAGINALS, C., 28.
 Freixa, p., 179.
 Freser, r., 3.
 Fressers, coma de, 106, 201.

 Gabet, r., 355.
 GALILEA, M., 320.
 Gallarda, collet de la, 78.
 Galliner, puig de, 356.
 Garganta, coll de la, 47.
 Garraf, costes, 59.
 Gats, serra de, 41.
 Gavarnie, 157.
 Gaytanta, pont, 270.
 GAZA, Alfred, 91.
 Gerri de la Sal, p., 130.
 GIBERT, N., 125.
 Ginebrar, mont, 98.
 GIRONA, Daniel, 221.
 Gironella, p., 339, 378.
 Ginebrell, pich, port, 361.
 Gisclareny, p., 41.
 GISPERT, J. de, 222, 255.
 GOLFERICHS, M., 28.
 GOMIS, Cels, 61, 90.
 GONZALEZ, N., 90.
 Gorchs, coll dels, 256.
 Gorrablanch, serra, 59, 100.
 GOSCH, N., 89, 90, 157.
 Gòsol, p., 319.

 Gotarta, p., 368.
 Gra de Fajol, pich, 109, 193.
 Gramós, p., 136.
 GRANDIA, M., Pbre., 223.
 Granollers, p., 30.
 Granollers, coll, 197.
 Greixa, r., serra, 41, 65.
 Grella, gorges de la, 237.
 Gresolet, vall, 48.
 Gualter, Sta. Maria de, 135.
 Guardia, p., 355.
 Guardiola, font de la, 361.
 GUARRO, J., 125.
 GUASCH, J. M., 194.
 Gudenes, monts, 281.
 Guils, p., 133.
 Guillem, salt de, 35.
 Guillerics, c., 188.
 Guimerà, castell, 286.
 Guitarriu, cingle, 195.

 Honor, serra del, 238.
 Hort, Nostra Senyora del, 319.
 Hospitalet, p., 301.

 Iberna, font, 7.
 Iglesies, Les, p., 359.
 Inclà, pla, 270.
 Incles, vall, 279.
 Infern, pich, 201.
 Isona, p., 355.

 Jànoves, congost, 157.
 JAUMANDREU, N., 90.
 Jou, coll de, 41, 137.
 Jou, prat de, 7.
 Jouclan, pich, 230.
 Junyent, p., 179.

 Kirchner, N., 124.

 Labaix, r., 368.
 LARCEGUI, J., 59, 221.
 Lavansa, r., serra, 135, 176.
 Lillet, vall, 3.
 Loarre, castell, 380.
 Lauze, r., 302.
 Loria, r., 230.
 Lourdes, santuari, 157.

- Llafranch, p., 320.
 LLAGOSTERA, Lluís, 28.
 Llagunes, Les, p., 132, 179.
 Llanàs, p., 112, 194.
 Lanera, r., 135.
 LLATAS, Emili, 89, 121, 153, 157, 220.
 Llavorsí, p., 133.
 Llebata, serra, vall, 361.
 Lleida, p., 79, 113, 148.
 LLEIXÀ, F., 222.
 Llena, pich de, 361.
 Llobre, torrent, vall, 6, 112.
 Llobregat, fonts del, 33.
 Llobregós, r., 135.
 Llofriu, p., 61.
 Llordà, castell, 355.
 Lloret, p., 320.
 Lloser, pujada del, 275.
 Lluçà, p., 358.
 Lluria, coll, 46.

 Madres, pich, 255.
 Madriu, r., 260, 273.
 Malandrau, pich, 193.
 Maldà, p., 286.
 Maldanell, Sant Joan de, 284.
 Malé, 104.
 Malehides, monts, 175.
 Malgrau, estret, 66.
 Malmercat, p., 179.
 Malpàs, p., 366.
 MALUQUER, S. y J., 33.
 Manegó, camí, 280.
 Manresa, p., 153.
 Manyanet, serra, p., 360.
 Maranges, pich, 175.
 Mardanya, baga de, 111.
 Mardàs, r., 7.
 MAREMA, c., 52.
 Margineda, congost, 230.
 Marimanya, pich, 175.
 MARQUÉS, N., 90.
 Marrana, coll de la, 108.
 MARTINEZ, C., 126.
 MAKTORELL, J., 30, 64, 154, 157.
 Mas, N., 30, 64.
 Masivert, p., 368.
 Masó, J., 90, 126, 159, 190, 223, 380.
 Massana, La, p., 239.
 Massanès, p., 49.

 Massó, Antoni, 126.
 Mataró, p., 54.
 Maula, roch de la, 103.
 Mayanells, coll, 6, 8, 203.
 Mayans, creu, p., 13, 99.
 Meca, La, castell, 257.
 Mena, mont, 67.
 Merens, p., 301.
 Meritxell, p., santuari, 275.
 Merolla, coll, 7.
 Merola, p., 345.
 Mesull, p., 360.
 Meyà, c., 354.
 Milany, serra, 7.
 MILLET, N., 320.
 MIR, Antoni, 189.
 Miracle, santuari, 319.
 MIRET, M., 58, 59, 89, 91, 157.
 MIRÓ, O., 125, 153.
 Mitjana, serra, 354.
 MITJANS, B., 1, 125, 157, 287.
 MODOLELL, Pau, 190.
 Moixaró, serra, 65.
 Moles, r., 278.
 Molés, p., 49.
 Molló, maciu, 1.
 Monàs, puig, 195.
 Monebuy, pich, 365.
 Monjo, turó, 279.
 Montagut, establ., 3.
 Montardit, p., 132.
 Montargull, p., 354.
 Montaup, r., 277.
 Montcada, p., 189.
 Montclar, p., 125.
 Montells, clot de, 100.
 Montenartó, p., 133, 179.
 Montesclado, p., 134.
 Montesquiú, p., 557.
 Montferrer, p., 137.
 Montjuich, mont, 159.
 Montllobà, serra, 354.
 Montmagastre, turó, 354.
 Montmell, puig, 42.
 Montnegre, serra, 124.
 Montrera, serra, 44.
 Montroig, serra, 202.
 Montrós, serra, 175.
 Montsech, serra, 354.
 Montseny, serra, 89.

- Montseny de Pallars, 175, 358.
 Montsoriu, castell, 157.
 MORA, A., 90, 124.
 MORELLÓ, J., 60, 190.
 MORO, clot del, 36.
 Mortés, p., 227.
 MULLERES, M., 90.
 Mulleres, coma de les, 104.
 Mulleres, r., 361.
 Mur, p., 355.
 Murcarol, salt, 43.
 Murens, reconcs de, 108.

 Nahens p., 358.
 Noguera, r., 274.
 Noguera Pallaresa, r., 130, 356.
 Noguera Ribagorçana, 368.
 Noguera de Tor, r., 364.
 Nohedes, estanys, 255.
 Noucreus, coma, 104.
 Noufonts, coma, 104.
 Novel, vall, 220.
 NOVELLAS, FRANCISCO, 31, 59, 62, 92,
 127.
 Noves, p., 136.
 Nyer, gorja, 256.
 Nuria, santuari, 104.

 Obiols, p., 220.
 Oliana, p., 135.
 OLIVER, M., 320.
 Olot, p., 220.
 Orcau, p., 354.
 Ordino, p., 240.
 Organyà, p., 135.
 Orri, coma del, 111.
 Orri, puig, 175.
 ORRIOLS, N., 33.
 Ortoneda, p., 357.
 Os, salt del, 36.
 Os, r., 230.
 Osor, vall, 188.
 Ou, coma d', 101.
 Ovella morta, pla, 99.

 Pallaresa, Noguera, r., 130, 356.
 Pallars, c., 28, 130.
 Paller, ermita, coll, 58.
 Pallerols, p., 133.
 Pal, coll, 58.

 Palamós, p., 320.
 PALAU, Melcior, 90, 124, 157.
 Palau de Noguera, p., 355.
 Palestrins, turó, 59.
 Palomera, mont, 300.
 Pamplona, f., 241.
 Pan, coll, 7.
 Papiol, p., 125.
 Paradell, mont, 41.
 Pardines, p., vall, 8, 203.
 PASCUAL, N., 90, 188, 221, 320.
 Pastera, clot de la, 100.
 Pastuira, puig, 193.
 Pau, p., 157.
 PECANINS, J., 23, 192.
 Pedrafita, mont, 258.
 Pedraforca, mont, 45.
 Pedrés, pla de, 196.
 Peguera, pich, 175, 364.
 Peguera, rasos de, 124.
 Pendís, coll, 41.
 Peralada, p., 291.
 Peranera, p., 366.
 PERICAS, J., 64, 157, 160.
 Pernuy, p., 133.
 PERÓ, FRANCISCO, 126, 159.
 Peso, pich, 364.
 Pessonada, p., 357.
 PEYRA, Mossèn, 182, 205.
 Picassó, font, 99.
 Picó, mont, 258.
 Piles, port, 175.
 Pinós, santuari, 319.
 Pireneu, 1, 33, 157.
 Pla de Sant Tirs, p., 137.
 PLAJA, N., 220.
 PLANAS, N., 3, 30, 33.
 Planés, p., 10.
 Planholes, p., 10.
 Pleta, closa, collet de la, 70.
 Pobra de Lillet, p., 38.
 Pobra de Segur, p., 130, 357.
 Poblet, monastir, 191.
 Pons, p., 135.
 PONS, X., 223.
 PONT, Pere, 1, 59.
 Pont de Suert, p., 368.
 Port del Comte, serra, 176, 319.
 Portarrò d'Espot, 364.
 Prades, p., 256.

- Prats de Molló, p., 221.
 Prats, p., 276.
 Pregó, r., 275.
 Puig, p., 42.
 Puigcercós, p., 355.
 Puigcerdà, p., 59.
 Puigcerver, p., 358.
 Puigcerverís, mont, 6, 201.
 Puigllançada, pich, 58, 70, 78.
 Puigmal, mont, 7, 102.
 Puigreig, p., 124, 339, 376.
 Pujals, pla de, 99.
 PUJOL, Francesch, 351.
 Puigmorens, coll, 300.
 Puy, penya, 233.
 Puy de l'Anyell, p., 357.

 Querol, r., 300.

 Rafa, coll de la, 77.
 RAGUER, N., 3.
 Rahons, r., 368.
 Ràpita, La, p., 222.
 Real, La, p., 2.
 Recons, coma dels, 105.
 Reguart, p., 358.
 REIG Y FIOLE, 30.
 Remey, santuari, 1.
 Riaup, c., 354.
 Ribagorçana, Noguera, r., 368.
 Ribelles, cingles de, 195.
 Ribelles, p., 135.
 RIBERA, Bonaventura, Pbre., 29, 127.
 Ribes. coves de, 3.
 Ribesaltes, p., 10.
 RIERA, N., 90, 125.
 Rigart, r., 7.
 Rigoreixa. gorges de, 66.
 Ripollés, c., 3.
 Riva Escorxada, mont., 281.
 Roca, La, p., 112, 205.
 Roca Blanca, pich, 175, 204.
 Roca Colom, pich, 195.
 ROCAPORT, Ceferí, 190, 218, 222, 317,
 318, 369.
 Roca senyada, 133.
 Romadriu, p., 173.
 Roncesvalles, p., 246.
 Roní, p., 132, 179.
 Roques Roges, serrat, 59.

 Rubió, p., 132, 179.
 Rus, mont., 36.
 Rus, pla de, 78.
 Rus. port de, 361.

 Sadorn, puig de, 44.
 Sagadell, r., 8, 204.
 Sagarra, c., 286.
 Sala, pla de la, 195.
 Salanell, p., 179.
 Salàs, p., 130, 356.
 Saldes, p., 48.
 Saldes, r., 45.
 Salines, pla de les, 99.
 Saloria, pich, vall, 143, 175.
 Saltegat, bosch.
 Sanahuja, p., 135.
 SANMARTÍ, N., 221.
 Sant Andreu, ermita, 258.
 Sant Andreu, p., 141, 180.
 Sant Aniol, cingles, 195.
 Sant Antoni, ermita, 258.
 Sant Aventí, cingles de, 357.
 Sant Aymant, mont, 2.
 Sant Benet de Bages, monastir, 154.
 Sant Corneli, serra, 354.
 Sant Eloy, r., 228.
 Sant Esteve. bullidor de, 43.
 Sant Esteve d'en Bas, p., 221.
 Sant Feliu de Guíxols, p., 320.
 Sant Gregori, 49.
 Sant Hilari, 380.
 Sant Joan de Casselles, 278.
 Sant Joan de l'Herm, santuari, 28, 127,
 129, 161.
 Sant Joan de Maldanell, p., 284.
 Sant Joan de Vinyafrescal, p., 357.
 Sant Julià de Loria, p., 134, 230.
 Sant Llorenç dels Piteus, p., 319.
 Sant March, mont, 73.
 Sant Martí de Canals, p., 357.
 Sant Martí de Canigó, 222.
 Sant Miquel d'en Bas, p., 221.
 Sant Nicolau, ribera de, 364.
 Sant Pau d'Ordal, p., 188.
 Sant Pau de Seguríes, 2.
 Sant Pere de Falgars, p., 221.
 Sant Pere de Roda, monastir, 29, 289,
 321, 370.
 Sant Sadurní de Noya, p., 188.

- Sant Salvador de Toló, p., 355.
 Sant Salvador de Verdera, 289.
 Sant Sebastià, cap de, 320.
 Sant Vicens, iglesia, castell, 232.
 Sant Vicens de Rus, 35.
 Santa Bàrbara, ermita, 240.
 Santa Coloma, p., 231.
 Santa Coloma de Farnés, p., 188.
 Santa Creu, p., 141, 180.
 Santa Engracia, serra, 354.
 Santa Fe, serra, 176.
 Santa Magdalena, r., 130.
 Santa Maria, ermita, 274.
 Santa Maria de Gualter, 135.
 SANTAMARIA, A., 13, 58, 59, 89, 90, 124, 157, 221.
 SANZ BARRERA, N., 29.
 Sas, coll de, 359.
 Sardanyola, r., 41.
 SCHIERBECK, N., 38.
 SCHILLING, N., 287.
 Seca, La, castell, 228.
 Segarra, c., 216.
 Segre, r., 60, 90, 134, 225.
 Segudet, r., 240.
 Selva de Mar, p., 290.
 Sellent, p., 180.
 Senallers. barons de, 241.
 Sendes, p., 179.
 Senterada, p., 358.
 Serchs, p., 125.
 SERRA, Rosendo, 29, 32, 61, 63, 90, 93.
 SERRA VILARÓ, J., 30, 156, 339.
 Serrateix, igl., 125.
 Setcases, p., 112.
 Seu d'Urgell, p., 29, 137, 225.
 Sispony, r., 238.
 SITJAR, 2.
 Six, p., 141, 180.
 Sobrarbe, c., 157.
 Solà, torrent del, 357.
 Soldeu, p., 281.
 SOLER, Juli, 91, 157, 221, 353.
 SOLER Y ESCOFET, 90, 124, 221.
 SOLER Y MARCH, 125, 153.
 Solsona, p., 154, 319.
 Soriguera, p., 132, 179.
 Sort, p., 132.
 Suissa, 190.
 Susterris, estret de, 356.
 Suterranya, p., 355.
 Taga, mont., 2.
 Tagamanent, p., 59.
 Tagast, font, 125.
 Tahull, vall, 361.
 Taurinyà, p., 256.
 Talaixà, cingles, 195.
 Talarn, p., 130, 356.
 Tarascon, p., 304.
 TARRAGÓ, N., 3, 90.
 Tàrrrega, p., 130, 216.
 Tartarroys, pich, 361.
 Taurinyà, p., 256.
 TEIXIDÓ, Anton y Joan, 221.
 Ter, r., 108, 193.
 Terra Santa, 127, 159.
 Thués, p., 256.
 Tirapits, camí, 103.
 Tiurana, p., 105.
 Tirvia, p., 133.
 Tolze, ermita, 229.
 Tor, Noguera de, r., 364.
 Torà, p., 135.
 Torla, p., 158.
 Tornafort, p., 179.
 TORRA, Joan, Pbre., 286.
 TORRAS, César August, 1, 28, 124, 125, 153, 159, 205, 217, 220, 255, 287, 351.
 TORRAS BUXEDA, César, 124, 125, 287.
 TORRAS BUXEDA, J. M.^a, 1, 125, 287.
 TORRAS BUXEDA, Oscar, 124, 220, 287.
 Torreneules, puig, 7, 198.
 Torruella, masia, 6.
 Tortes, serra y coll, 77, 78.
 Tosca, font, 7.
 Tosca, mont, 222.
 Tossa, p., 320.
 Tossa d'Angulasters, 266.
 Tossals, santuari, 124.
 Tosses, coll, 59.
 Tovira, pujada de, 233.
 Traba, bosch de la, 270.
 Trapa, coll de la, 48.
 Tragurà, p., 112, 195.
 Tremp, p., 356.
 Tremp, conca de, 354.
 Tres Pichs, coll, 197.
 Tres Ponts, congost, 135.

- TRESSERRA, J., 221.
 Trevil, cingles, 124.
 Trulls, r., monts, 41.
 Turbià, p., 179.
 TUSQUETS, N., 125.
 Tussent, torrent, 49.
 Ull de Ter, 108.
 URGELL, C., 216.
 Urrobi, r., 245.

 Vaca, coma de, 106.
 VALERI, Arthur, 1, 221.
 Valira, r., 226, 228, 239, 259.
 VALMANYA, Antoni, 30.
 Vallcebolera, p., 100.
 Vallcebre, p., 50.
 Vallcivera, port de, 272.
 Vallfogona, 7.
 Vallpregona, coll, 45.
 VALLS, Ll., 124, 188, 221.
 Varo, p., 132.
 Vena, coll de la, 44.
 Ventolà, p., 10.
 Ventolana, p., 72.
 VERDAGUER, J., 216.

 Verdera, Sant Salvador, castell, 289.
 Vert, serra del, 319.
 Vicedesós, p., 304.
 VICTORY, N., 1.
 Vicxalles, coll, 308.
 VIDAL, Eduard, 58, 124, 125, 154, 188,
 217, 221, 351.
 VIDAL, Lluís Marian, 216, 317.
 Vidorell, timba, 227.
 Vidrà, coll, 7.
 Viella, port, 175.
 VILA, Antoni, Pbre., 61, 187, 215.
 VILA DE MASÓ, Maria, 90, 126, 159, 380.
 Vilallonga, p., 112, 194.
 Vilamitjana, p., 180, 355.
 Vilamur, p., 132, 179.
 Vilella, p., 49.
 Vimboca, coll, 45.
 VINTRÓ, Juli, 28.
 Vola, La, p., 182, 205.

 Xerallo, p., 359.
 XICOY, Francisco, 125.
 XICOY, Joseph, 125.
 Xuriguera, cingles, 111.

TAULA GENERAL

	Pàgs.
Trascant per l'Alt Bergadà y per la serralada pirenenca de Mitg-jorn, per <i>Joseph A. mangué</i>	1, 33, 65, 97
Les traces o mapes del Castell de Burriach.— La planta de Burriach (ampliació), per <i>Francesch Carreras y Candi</i>	14, 52
Fum, fum. fum, L'Escolta, cançons populars, recullides per <i>Joaquim Pecanins</i>	21, 22
Cambi de publicacions	23
La Reina envejosa, cançó popular, recullida per <i>Vicens Bosch</i>	57
La Catedral vella de Lleida, per <i>Emili Llatas</i>	79, 113, 148
Sant Joan de l'Herm. per <i>Antoni Bartumeus</i>	129, 161
Inauguració del «Centre Excursionista de la comarca de Bages», per <i>E. V.</i>	153
De les gornicions que's poden posar en les robes de les dònnes de Solsona, per <i>Joan Serra Vilaró</i> , pbrè.	156
Mossèn Peyra, Rector de la Vola, per <i>Antoni Vila</i> , pbrè.	187, 205
Excursió al Pich de Balandrau o Malandrau, per <i>César A. Torras</i>	193
Inauguració del «Centre Excursionista d'Urgell y Segarra», per <i>E. V.</i>	216
Del Segre a l'Ariège a través d'Andorra, pel <i>Comte de Carlet</i>	225, 257, 300
De Pamplona a Roncesvalles, per <i>Joaquim de Gispert</i>	241
Notes sobre Sant Joan de Maldanell, per <i>Joan Torra</i> , pbrè.	286
Monastir de Sant Pere de Roda, per <i>Antoni de Falguera</i>	289, 321, 370
Ponts del Diable y Sant Joan en la vila de Cardona, per <i>Joan Serra y Vilaró</i> , pbrè.	339
Notes folk-lòriques de Gironella y Puigreig, per <i>Pere Felíu</i>	339, 376
Ascensió a la Pica de Cerví, per <i>Ceferí Rocafort</i>	353
SECCIÓ OFICIAL:	
—Socis entrats, pp. 25, 121, 218, 318.	
—Donatius pera la Biblioteca, pp. 26, 122, 219, 318.	
—Donatius pera'l Museu y Col·leccions, pp. 27, 220.	
CRÒNICA DEL CENTRE:	
—Sessions oficials: Secció de fotografia, p. 27.—Secció d'Arquitectura, p. 64.—Junta general, p. 318.—Sessió inaugural de curs, p. 350.	
—Excursions: De Bagà a Puigcerdà per Coll de Pal, p. 58.—A les dunes de Castelldefels y riu subterrani de Garraf, p. 59.—A Tagamanent, Pla de la Calma, Roques Roges y Cardedeu, p. 59.—Al Montseny, p. 89.—A la serra de Montnegre, p. 124.—De Puigreig a Casserres y Berga, p. 124.—Als Rasos de Peguera, santuari dels Tossals y cingles de Trevil, Montclar y Serrateix, p. 125.—Al Papiol, p. 125.—Al castell de Montsoriu, p. 157.—A l'Alt Pireneu d'Aragó.—De la vall de Broto a Gavarnie pel port de Bujaruelo, y retorn per la via Cauterets, Lourdes, Pau, Bagnères de Bigorre, Carcassone y Port-Bou, p. 157.—A les Guillerries, p. 188.—A Sant Sadurní de Noya y a Sant Pau d'Ordal, p. 188.—A Montcada, p. 189.—A Obiols, Casserres, Cor-	

- de-Roure y Cardona, p. 220. — A Olot y Banyoles, p. 220. — Als Cingles d'Ayats, santuaris de Cabrera, Olot y Banyoles, p. 221. — Al Canigó. Ascensió a la pica de Balatj. Als estanys de Nohedes y Evol y ascensió al Pich de Madres, p. 255. — A la serra de Cadí, p. 287. — A Gòsol, serres del Vert y del Port del Comte, Sant Llorenç, santuari de l'Hort, Solsona, santuaris del Miracle y de Pinós y Calaf, p. 319. — A Lloret, Tossa, Sant Feliu de Guixols. Palamós, Calella de Palafrugell, Llafranch y Cap de Sant Sebastià, p. 320.
- VISITES: A Granollers, p. 30. — A Manresa y Sant Benet de Bages, A Montjuich, p. 159. — Cerralleria artística de M. Ballarín y vidrieres d'Amigó, p. 159. — Al palau del senyor Baró de Quadras, p. 189.
- Conferències: Desde'l Pallars a la Seu d'Urgell, p. 28. — Aventatges y utilitats de la nova via fèrrea d'Olván (Berga) a Guardiola, p. 28. — Teixits dels alarbs espanyols y mudixars, cotejats sobre altres monuments de dit art, p. 28. — Notes del Bergadà, p. 29. — Estudi sobre'l monastir de Sant Pere de Roda, p. 29. — La Catedral de la Seu d'Urgell, p. 29. — Estat actual del moviment folk-lòrich a Catalunya, p. 29. — Excursió desde la Torra del Seny de les hores de la Seu a la Plaça de l'Angel, p. 30. — Notes folk-lòriques de la Conca de Tremp y del Pallars, p. 30. — L'eclipse solar de 1905, p. 60. — Excursió a Burgos y visita a la Catedral y cartoixa de Miraflores, p. 60. — Del Segre a l'Ariège. La Vall d'Andorra, pp. 60, 90. — Les supersticions populars. El Follet. — Notes folk-lòriques de Llofrui, p. 61. — Mossèn Peyra, rector de la Vola, p. 61. — Zoologia popular, pp. 61, 90. — Cançons populars catalanes, p. 90. — A través del Canigó, p. 91. — Circunvalant el Canigó, p. 91. — Cançonística popular, p. 126. — Una ascensió al pich d'Aneto, p. 126. — Notes del Bergadà, p. 126. — Sant Joan de l'Herm, p. 127. — Un viatge a Orient. Impressions de Terra Santa, pp. 127, 159. — Cançonística popular, p. 159. — De Berga a les fonts del Cardener y serres de la Mare de Deu de l'Hort y de Busa, p. 159. — Desde Ribes a Berga, p. 160. — Ressenya de la visita a Sant Benet de Bages y inaugural del «Centre Excursionista» d'aquella comarca, p. 160. — Notes sobre música popular valenciana, p. 190. — Arquitectura romànica de Catalunya, p. 190. — Un viatge a Suïssa, p. 190. — La vall d'Ager, Bellpuig de les Abellanes y Balaguer, p. 190. — Sessió folk-lòrica, p. 190. — Una visita al Poblet, p. 191. — Una excursió a les montanyes del Toscà, p. 222. — Amposta y La Ràpita, p. 222. — Les altes valls del Flamicell y regió lacustre de Capdella, p. 222. — Cançons infantils, p. 223. — Excursió geològica a la comarca d'Olot, p. 223. — Sobre filologia catalana, p. 223. — Una festa tradicional alcoyana, p. 223. — Bergadà, 255. — Aplech de cançons populars catalanes, p. 351. — Importància de la toponímia pera la restauració de la llengua catalana, p. 351. — Una excursió per l'antic realm d'Aragó, pp. 351, 380. — Sant Hilari y sos encontorns, p. 380. — Folk-lore musical del Pallars, p. 380. — Notes folk-lòriques de Gironella y Puigreig, p. 380.
- CURSOS: De Geologia, pel Dr. Font y Sagué, pp. 30, 61, 91, 127, 160, 191, 352. Geografia Física, pel Dr. Francisco Novelles, pp. 31, 62, 92, 128. Historia de la Literatura Catalana, per D. Rosendo Serra y Pagès, pp. 32, 63, 93. Arqueologia, per D. Pelegrí Casades, p. 351, 380.
- Plan d'excursions, pp. 95, 192, 352.
- Bibliografia, per C. R., pp. 217, 317.
- NOVES, pp., 96, 192, 224, 256, 320.
- Index alfabètic de noms propis.

GRAVATS

	Pàgs.
Campelles	1
Castellar d'en Huch	12
La torra de l'homenatge a Burriach	15
Planta del castell de Burriach	17
Castell de Burriach. — Secció A B	18
Id. id. — Id. C D	20
Fonts del Llobregat	33
Cascada de la Farga vella	35
Pas del Salt de l'Os	37
Fonts del Bastareny	39
Estret de Lluria	46
Id. id.	47
Pujant a les Roques Altes de Moixaró	65
Serres de Moixaró y de Greixa	68
Excursionistes en el pla de Rus	76
Catedral vella de Lleida. — Planta	80
Vista posterior de la Catedral	83
Catedral vella de Lleida	84
Id. id. id. Perspectiva cavallera de la secció longitudinal	85
Finestra de la Catedral	86
Interior de la Catedral	87
Capitell de la nau central	88
Id. id. id.	88
Clot de la Pastera y Pich de Coma d'Ou	101
Pich de l'Infern desde les Nou Creus	106
Gra de Fajol	109
Catedral vella de Lleida: Porta de l'Anunciata	114
Id. id. Detall de la porta de l'Anunciata	115
Id. id. Porta dels Fillols	116
Id. id. Porta dels Apòstols	117
Id. id. Claustre	119
Id. id. Capitells del Claustre	120
Collegats	131
Vista de Sort	132
Organya: Forat dels Tres ponts	136
Seu d'Urgell	138
Castellbò	140
Coll o port de La Basseta	141
Detall dels boscos de Sant Joan	142
Id. id. id.	144
Vista de Sant Joan de l'Herm	145
Catedral vella de Lleida: Campanar de la Catedral vella	149
Id. id. Signes lapidaris o franchmàsonichs	151
Sant Joan de l'Herm: Font del Cobert	164

	Pàgs.
Sant Joan de l'Herm: Detall dels boscos	165
Id. id. Pi de sota'l santuari	172
Romadriu	173
Torreta d'Orri	175
Sant Joan de l'Herm: Missa major	180
Iglesia y poble de La Vola	184
Balandrau y'ls Tres Pichs	197
Desde'l coll dels Tres Pichs	198
Congesta sota Balandrau	199
Enserall: Monastir de Sant Cerní	227
Sant Julià de Loria	229
Pont de Xuvall	231
Iglesia de Santa Coloma	232
Andorra la Vella	233
Id. id. Casa de la Vall	235
Pont de Sant Antoni	238
Ordino	240
Sant Miquel d'Angulasters	262
Id. id. Pintura mural	263
Estany d'Angulasters	265
Cami dels Estanys Forcats	267
Estanys Forcats	271
Encamp	275
Caillio	277
Salt de Moles	278
Vall d'Incles	280
Port de Soldeu, mirant a França	282
Vista general de Foix	304
Sant Pere de Roda: Vista exterior del monastir	294
Id. id. Finestra en la fatxada de l'iglesia	297
Id. id. Planta general	298
Id. id. Secció de les ruïnes en el seu estat actual, seguint la línia marcada en la planta	299
Sant Pere de Roda: Interior de l'iglesia	323
Id. id. Perspectiva axonomètrica de l'iglesia y claustre	326
Id. id. Detall d'un pilar segons una secció transversal de l'iglesia	327
Sant Pere de Roda: El mateix pilar	329
Id. id. Capitells de l'interior de l'iglesia	330
Id. id. Fragments que existeixen en el cementiri de Llansà	371
Id. id. Capitell existent al castell del Comte de Peralada	374
Id. id. Id. id. id. id.	275
Pont del Diable a Cardona	333
Pont de Sant Joan de Cardona	334
Pont de Çarroca	358
Manyanet	360
Cabana de Llebata	362
Vall y port d'Erta: Pica de Cerví	367
Vessants dels dos Nogueres, Regió del Flamicell	369